

Jül Payot

İRADƏ TƏRBİYƏSİ

Tərcüməçi:
Hədiyyə Şəfaqət

qanun nəşriyyatı

Jules Payot

**ÉDUCATION DE
LA VOLONTÉ**

Tənbəllikdən uzaq durmalıyıq. Özümüzdə sağlam düşüncə yaratmalıyıq. İstədiyimiz həyata çatmaq üçün səylərimizi dayandırmamalıyıq. Yaxşı təhsil almaq üçün ağıl və iradəmizi daim sınaqdan keçirməliyik. Amma necə? Kitab bizə hava və su kimi lazım olan bu xüsusiyyətlərlə bağlı dəyərli tövsiyələr verir. Xüsusilə gənclərə və yaradıcı zəka sahiblərinə müraciət edir. Tənbəl dostlardan, diqqətimizi yayındıran və qətiyyətimizi azaldan hallardan necə qaçaçağımızı izah edir.

Müəllifə görə, hər bir insan fərdi gücünü inkişaf etdirmək üçün özünü aydın dərk etməlidir. Əks təqdirdə, təbii meyillərin inkişafına mane olan şərtlərin oyuncağına çevrilər.

Jules Payot

ÉDUCATION DE LA VOLONTÉ

Jül Payot

İRADƏ TƏRBİYƏSİ

Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2023, 224 səh.

Janr: non-fiction/psixologiya

Ölçü: 120x185 mm

Cild: yumşaq

Çapa imzalandı: 14.12.2022

Naşir: Şahbaz Xuduoğlu

Tərcüməçi: Hədiyyə Şəfaqət

Redaktor: Aqşin Yenisey

Korrektorlar: Aytən Şamil,

Yeganə Kərimzadə

Texniki redaktor: Günay İsmayılzadə

Mətn dizaynı: Asifə Əfəndi

Qapaq dizaynı: Rafael Qasım

Qanun Nəşriyyatı

İstanbul Copyright Awards-ın qalibi

Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76

Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18

Mobil: (+994 55) 212-42-37

e-mail: info@qanun.az

www.qanun.az

www.fb.com/Qanunpublishing

www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-38-449-9

© Qanun Nəşriyyatı, 2023

© 1895 by Jules Payot

Bu kitabın Azərbaycan dilinə tərcümə və yayım hüquqları “Qanun Nəşriyyatı”na məxsusdur. Kitabın təkrar və hissə-hissə nəşri “Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa ziddir.

İÇİNDƏKİLƏR

ÖN SÖZ.....7

BİRİNCİ KİTAB: MÖVZUYA GİRİŞ

Birinci hissə

Mübarizə aparılacaq düşmən:

Könülsüzlük11

İkinci hissə

Məqsədimizi unutmaq.....23

Üçüncü hissə

İradə tərbiyəsində ruhdan salan nəzəriyyələr27

İKİNCİ KİTAB: ŞƏXSİ MƏSLƏHƏTLƏR

Birinci hissə

Mübarizə aparılacaq düşmən:

Cinsi istəklər və şəhvət35

İkinci hissə

Mübarizə aparılacaq düşmən: Pis dostlar60

Üçüncü hissə

Mübarizə aparılacaq düşmən:

Tənbəllik bəhanələri65

Dördüncü hissə

Səy göstərməyin bəxş etdiyi xoşbəxtlik.....74

ÜÇÜNCÜ KİTAB: MÜHİTİN ƏHƏMIYYƏTİ

Birinci hissə

Sosial dəstək və mühazirəçilər82

İkinci hissə

Böyük ustadların təsiri95

DÖRDÜNCÜ KİTAB: DAXİLİ QAYNAQLARIMIZ

Birinci hissə

İradə tərbiyəsində təfəkkürün əhəmiyyəti97

İkinci hissə

Təfəkkür nədir, insan necə düşünür?120

Üçüncü hissə

İradə tərbiyəsində hərəkətin əhəmiyyəti124

Dördüncü hissə

İradə tərbiyəsində fiziki sağlamlığın əhəmiyyəti 144

BEŞİNCİ KİTAB: İRADƏ PSİXOLOGİYASI

Birinci hissə

Düşüncələrin iradə tərbiyəsində rolu167

İkinci hissə

Emosional halların iradə tərbiyəsində rolu.....177

Üçüncü hissə

Ağlın gücü195

SON SÖZ218

ÖN SÖZ

“Maraqlıdır, insanlar hər bir sahəyə aid təhsildə müəllimə ehtiyac olduğunu etiraf edir, davranış elmlərinə gələndə öyrənməyə çalışmır və buna əhəmiyyət vermirlər”.

Nikol – “Həyatını bəxtin ümidinə qoyma”.

On yeddinci əsrdə və on səkkizinci əsrin birinci hissəsində din insan həyatında əhəmiyyətli yer tuturdu. Buna görə də iradə tərbiyəsi, ümumiyyətlə, insanlar üçün bir məsələ təşkil etməkdən uzaq idi. Katolik kilsəsinin sahib olduğu güc inanlı insanların xarakterini formalaşdırmağa kifayət edirdi.

Lakin hazırda bu məsələ bir çox düşüncə insanının fikrini məşğul etməkdədir. Yerinə nələrinə qoyulmadığı düşünülməkdədir. Kitab, roman, jurnal, qəzet və məcmuələr isə iradəmizi zorlayacaq hala gəlib.

İradəsizlik ümumi şəkildə həkimlərin də diqqətini cəlb edib. Lakin daha çox ruhi xəstəliklərə diqqət yetirən həkim-

lər həll yollarını psixologiyada axtarıblar. İradənin təməldə ağılla bağlı bir anlayış olduğu qənaətinə gəlinib. Lakin əksik hesab etdikləri cəhət, isbatı tələb olunan bir metafizik nəzəriyyənin olmamasıdır.

Savadsızlıqlarına bağışlayıram. İqtisadi siyasətdə deyilən, kənd təsərrüfatının bərəkətsiz, amma asanlıqla becərilə bilən torpaqlarından başlayaraq, bərəkətli, lakin sərt torpaqlara doğru irəliləməli olmasıyla bağlı fikir psixologiyaya da aid edilə bilər. İzahı çətin olan əhəmiyyətli bir fenomenə nəzərdən keçirməzdən əvvəl əhəmiyyətsiz, amma izahı asan davranışlar öyrənilməlidir.

Düşüncələrimizin xarakter və meyillərimiz üzərindəki təsirini indi-indi hiss edirik. İradə – emosional bir gücdür və düşüncələrin iradə üzərində təsirli ola bilməsi üçün ehtiraslarımızla da qidalanması, bəslənməsi əsas şərttdir.

Xəsis pulu hər şeydən çox sevdiyi üçün ona aid istəyini şüurlu şəkildə yuxarı səviyyəyə qaldıraraq özünü kiçik zövqlərdən məhrum edir. Qarnından kəsər, dostsuz qalması gözə alar. Qısacası, psixologiyanın getmək istədiyimiz istiqamətdə bizə nə qədər təsir etdiyini təxmin belə edə bilməzsiniz.

Təəssüf ki, bu baxımdan psixologiyamızdan kifayət qədər istifadə etdiyimiz deyilə bilməz. Son otuz ildə Avropanı formalaşdıran filosoflar iki nəzəriyyəyə əsaslanaraq iradə tərbiyəsinin əksinə çalışıblar. Birinci yanlış, xarakterin sabit

bir quruluş kimi toxunulmaz, dəyişməz olduğu fikridir. Bu uşaqcasına fikri irəlidə ətraflı nəzərdən keçirəcəyik.

İkincisi isə iradə tərbiyəmizə faydası olan – müstəqil iradə nəzəriyyəsidir. Stuart Mill bu təlimin istifadəçilərinə canlı bir “şəxsi mədəniyyət” bəxş etdiyini söyləyib. Ancaq düzünü deməli olsaq, müstəqil iradə nəzəriyyəsinin də birinci nəzəriyyə qədər özümüzə nəzarətdə bizə zərər verdiyini bildirməyə məcburuq. Bu nəzəriyyə insanı islah etməyin asan və təbii olduğunu iddia edir. Halbuki mənləyin oturması psixologiyamızı çox yaxından tanımağı tələb edir və səbirlə gedilən, uzun müddətli bir prosesdən sonra əldə edilə bilər. Bu nəzəriyyə bəsit göründüyü üçün bir çox ağıllı insanı həqiqi mənada iradə tərbiyəsindən uzaqlaşdırıb. Yəni insanlığa və psixologiyalara böyük zərər verdiyini deməyə bilmərəm.

Elə buna görə bu kitabı Teodul Arman Ribota ithaf edirəm. O, psixologiya təlimini sevirən, Fransada metafizikanın psixologiyadan ayrılmasının qabaqcıllarından biridir, insan şüurunu və təbiətini bir kənara qoyaraq zəkanın və insan iradəsinin qaynağını araşdırıb. Bu metodun metafizikanı inkar etmədiyini söyləmək lazımdır. Sadəcə, psixologiyayı metafizikadan ayırır ki, bunlar onsuz da bir-birindən çox fərqlənir. Teodul Arman Ribot psixologiyayı elmi şəkildə nəzərdən keçirməyi təklif edir.

Elm adamının vəzifəsi sadəcə bilmək deyil, biliyindən istifadə olunmasını da təmin etməkdir. Psixoloqun da və-

zifəsi gələcəyi insanlıq adına daha doğru yaşanması üçün formalaşdırmaq, başqa sözlə, gələcəyin insanların arzularını kimi olmasını təmin etməyə çalışmaqdır. Ən azından bizim boynumuza götürdüyümüz vəzifə bundan ibarətdir.

İnsan iradəsinin zəif olmasının səbəblərini araşdırdıq. Məsələnin həllinin inkişafa uyğun emosional hallara əsaslandığını dəyərləndirdik. İctimaiyyətə təqdim etdiyimiz bu kitabın alt başlığı – “İradəmizə faydalı olacaq hisslərimizi gücləndirərək zərərli olanları uzaqlaşdırmaq”, ola bilər. Bütün diqqətimizi bu istiqamətdə cəmləyəcəyik. Bununla bağlı öz payımıza düşən səyləri təqdim edirik.

Məqsədimiz iradə tərbiyəsini mücərrəd şəkildə nəzərdən keçirmək yerinə uzun müddətli, lakin davamlı bir yolla tərbiyələndirməkdir. Gənclərin və beyninin köməyi ilə işgörelərin bu kitabdən faydalanacağına ümid edirəm.

Bir çox tələbənin özünə nəzarət etməyin bir yolu olmamasından da şikayətləndiyini eşitmişəm. Bu məsələdə mənə ilham verən dörd illik işimi və düşüncələrimi onlara təqdim edirəm.

Jül PAYOT

Şamoni, 08.08.1893

BİRİNCİ KİTAB – MƏSƏLƏYƏ GİRİŞ

Birinci hissə

Mübarizə aparılacaq düşmən: Könülsüzlük

İmperator Kaliqula¹ romalıların tək həmlədə qopardıla bilməsi üçün bircə dənə başlarının olmasını istəyərdi.

Düşmənlərimizin öhdəsindən gələ bilmək üçün buna bənzər arzulara düşməyimiz faydasızdır. Ancaq yenə də bütün uğursuzluqlarımızın az qala bircə səbəbi var – o da iradə zəifliyidir.

Səy göstərməkdən, əsasən də ardıcillıq tələb edən bir səydən qorxuruq. Rahatlığa düşkünlüyümüz, tənbəlliyimiz kimi insani hallar eynilə cazibə qüvvəsi qədər təbiidir.

Həqiqət budur ki, qəti bir iradənin qarşısında ancaq davamlı bir qüvvə dayana bilər. Ehtiraslarımız isə təbiətinə xas olaraq müvəqqətidir; nə qədər şiddətli olsa, o qədər qısa çəkir. Vəsvəsə halına gələn ehtiraslar istisna edilməklə, ehtirasların sıxlığının müntəzəm bir səyin yerini tuta biləcəyini demək olmaz.

¹ Qay Yuli Sezar, Avqust German Kaliqula. B.e. 37-41-ci illər arasında Roma imperatorları.

Ancaq hamballıq, arxayınlıq, tənbəllik və ya ehtiyatsızlıq adlandırılan xasiyyətimiz davamlılığı təmin edir. Bu xasiyyətlərimizə qarşı aparılacaq nizamsız mübarizə, mübarizəni təkrarlamaqdan başqa bir şeyə yaramaz, nəticədə uğur da qazanılmaz.

Düzü, insan övladı tərəfindən ardıcıl və uzunmüddətli səy, sadəcə, məcburiyyət və ehtiyac halında ortaya çıxır. Böyük səyyahlar ibtidai cəmiyyətlərin işləməyə kifayət qədər həvəs göstərmədikləri üçün geri qaldıqları barədə həmfikiridirlər. Məlum misalları o qədər də uzaqda axtarmağa ehtiyac yoxdur. Eyni vəziyyəti səy göstərməyə məcbur edilən bir uşağın həvəssizliyində də görmürük mü? Həmyaşdlarından çox işləmək istəyən bir kəndli və ya fəhlə tapmaq nə qədər çətindir!

Spenser¹ kimi siz də gündəlik həyatda istifadə etdiyiniz əşyaları gözdən keçirin. Ağılınzdan bir az istifadə edərək onları funksiyalarından daha istifadəyə yararlı vəziyyətə salmaq mümkündür.

Müəllifin dediyi kimi, “bir çox insan həyatdan ağılından ən az şəkildə istifadə edərək gəlib gedər”. Məktəb həyatımızı bir yada salaq, yoldaşlarınızın arasında neçə çalışqan şagird sadalaya bilərsiniz? Az qala bütün şagirdlər orta səviyyəli hazırlıqla imtahanlardan keçmək istəmişlərmi? Orta məktəbdən etibarən orijinal şərhlər vermək şagirdlərə nə qədər çətin gəlir. Bütün dünyada şagirdlər kiçik səy və sadə

¹ Herbert Spenser (1820-1903) – ingilis filosofu.